

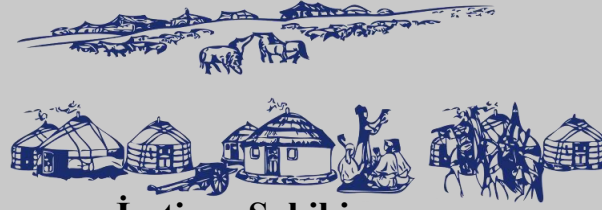
Göçebe Dergisi

ŞUBAT 2024 Sayı: 24

Fikir, Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi

Magtymguly Pyragy (Mahtumkulu Firaki)

İmtiyaz Sahibi

Gökçe Yükselen PELER

Genel Yayın Yönetmeni

Serkan YÜKSEL

Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı

Birkan UZUNOĞLU

Yayın Kurulu

Birkan UZUNOĞLU

Gamze KUTUP

Hatice KARAKAYA

Hilal ÇAĞLAR

Merve ARISAL

Muhammed Burak GÜNERİ

Serkan YÜKSEL

Şule BERBER

Tuğçe Burcu DEMİR

Redaksiyon Kurulu

Gamze KUTUP

Hatice KARAKAYA

Merve ARISAL

Tuğçe Burcu DEMİR

Sosyal Medya

Ahmet Dursun TAMER

Sekreteryaya

Hilâl ÇAĞLAR

İletişim

Adres: Salih Kayasal Sok. Levent APT. NO: 6/5

Girne, KKTC

Tel: +90 507 041 54 09

E-posta: gocebedergi@gmail.com

ÖN SÖZ

24. Sayımızı Sunarken

Dünyanın gül bahçesinde hiç kimsenin akıl erdiremediği bir sırdır şu: "Kargalar her yerde serbest de bülbül kafeste tutsak."

Mahtumkulu Firaki

Dergimizin Şubat Sayısı, ‘*Düşünce/Fikir Yazıları*’, ‘*Edebî Yazılar*’, ‘*Kitap Tanıtımı*’, ‘*Türk Dünyasından Haberler*’, ‘*Kitap Önerileri*’ ve ‘*Türk Dünyası Atasözleri*’ olmak üzere toplam altı bölümden oluşmaktadır:

Düşünce/Fikir Yazıları; “Geleneği Yaşatmak, Gönül Medeniyetinin Uç Erenleri, Kadın Vafını “Pazar” Felfesinde Anlatan Büyük Türkmen Şairi Mahtumkulu Firaki ve Ulug Türük ve Dede Korkud: Hanların Yanındaki Evliyalar” başlıklı yazılardan oluşmaktadır.

Edebî Yazılar; “Bir Şehirde Yalnızlık, Limanda ve Vasiyet Yerine” başlıklı şiirlerden oluşmaktadır.

Kitap Tanıtımı; “Askerî Sosyoloji: Ordu ve Toplum Araştırmaları” başlıklı tanıtım yazısından oluşmaktadır.

Türk Dünyasından Haberler; “Hoca Ahmet Yesevi’nin Amerika’da Bulunan El Yazmasının Bir Kopyası Yayımlandı” başlıklı haber yazısından oluşmaktadır.

Yeni sayımızın kulaklarda hoş bir seda bırakması ve dün isimli hazinede şimdiden yerini alması dileklerle.

Birkan UZUNOĞLU

İÇİNDEKİLER

DÜŞÜNCE/FİKİR YAZILARI	5
GELENEĞİ YAŞATMAK – Nevzat AKTAŞ.....	5
GÖNÜL MEDENİYETİNİN UÇ ERENLERİ – Ahmet URFALI.....	17
KADIN VASFİNİ “PAZAR” FELFESESİNDE ANLATAN BÜYÜK TÜRKMEN ŞAİRİ MAHTUMKULU FİRAKİ – Toylı CANADOV	23
ULUG TÜRÜK VE DEDE KORKUD: HANLARIN YANINDAKİ EVLİYALAR – Davronbek ORIPOV..	28
EDEBİ YAZILAR	31
BİR ŞEHİRDE YALNIZLIK – İlhami KOÇ	31
LİMANDA – Osman Safa AZGIN	32
VASİYET YERİNE – Fatih KESKİN	33
KİTAP TANITIMI	34
ASKERİ SOSYOLOJİ: ORDU VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI – Sencer TÜRK	34
TÜRK DÜNYASINDAN HABERLER.....	37
HOCA AHMET YESEVİ’NİN AMERİKA’DA BULUNAN EL YAZMASININ BİR KOPYASI YAYIMLANDI.....	37
TÜRK DÜNYASI ORTAK ATASÖZLERİ	38
KİTAP ÖNERİLERİ	39

DÜŞÜNCE/FİKİR YAZILARI

GELENEĞİ YAŞATMAK

Nevzat AKTAŞ¹

Dünya üzerinde farklı farklı uluslar ve bu ulusların birbirinden güzel gelenekleri, kültürleri var. Bu geleneklerden bazıları diğer uluslarınkı ile benzerlik gösterirken bazıları tamamen farklı olabiliyor. Bir milletin özgün geleneği ne kadar çoksa milletler düzleminde o kadar ilgi çekici ve zengin kültürlü bir millet olarak kabul edilir.

Gelenek ve görenekleri aynı veya yakın olan uluslar birbirleri ile kardeş veya akraba olarak kabul edilirler. Türkiye Türkleri ile Kazak Türkleri ortak gelenek ve dil birliğinden dolayı kardeşirler. Bu kardeşliğe Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan gibi birçok Türk ülkesi de aynı sebepten dâhildir. Kardeş ülkeler dışında Macaristan, Finlandiya, Kore, Japonya, Moğolistan gibi birçok ülkenin gelenek görenek ve dil benzerliği ise Türklerle bu ulusların akrabalığını işaret eder.

Bu akrabalığı gösteren, önemsiz gibi görünen ancak kurduğu bağ ile önemli olan çok uç bir örnek vermek istiyorum. Geçen yıllarda Finlilerdeki intihar ile ilgili halk inanışlarını araştırmışlar ve Türklerle Finlilerin bu hususta birçok ortak halk inanışı olduğu ortaya çıkmıştı. Dünyanın kuzeyinde bulunan Fin Ugor ulusu ile bizim aramızda daha birçok kültürel yakınlık olsa da sadece bu gelenek benzerliği bile bilmeyenlere iki ulus arasında bir bağlantı bir ilinti olduğunu gösterebilmişti.

Yani basit bir halk inanışı, ilginç bir kilim motifi veya önemsiz bir gelenek aslında çok önemli olmakta ve kuzeyin halkı Finliler ile veya dünyanın öte başı diyebileceğimiz Amerikan yerlileri ile bizim aramızdaki bağı kanıtlayabilmektedir.

Bu işin bir yönü. Diğer yönü ise bu geleneklerin şimdiye kadar nasıl yaşadığı ve bundan sonra nasıl yaşatılacağı meselesi. Geleneklerin, halk inanışlarının şimdiye kadar yaşamış olması bence insanlığın düşünce yapısının ve iletişim yönteminin -zaman içinde birtakım değişiklikler olsa da- binlerce yıl aynı kalması ile ilgiliydi. Yani gelenekler, inanışlar, alışıklar atadan çocuğa

¹ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni.

sözlü anlatım ile geçiyor ve çocuk da buna inanıyor ve uyguluyordu. Hatırlıyorum, eskiden büyüklerimiz “Kesilmiş saçınızı yakmayın ya da atmayın, eğer atarsanız baş ağrısı yapar” derler; yeni nesil de buna inanır ve uygulardı.

Şimdilerde artık büyükler bunları söylemiyor, çünkü hurafe olduğunu düşünüyorlar. Büyükler söylese bu kez çocuklar hurafe deyip ya da deli saçması deyip geçiyorlar. Bu saydığım örnekler gerçekten önemsiz hurafeler olabilir ancak söylemek istediğim başka. Bu örneklerden zihniyetimizin ve iletişim araçlarımızın değiştiğini, pek çok geleneğimizin atadan evlada artık geçmez ve dolayısıyla yaşayamaz olduğunu söylemeye çalışıyorum.

Peki, nasıl yaşatılır bu gelenekler günümüzde? Dediğimiz gibi, bu tip şeyleri artık sözlü gelenek ile büyükler küçüklere aktarmıyorlar. Geleneğin yaşaması kitapta yazanla değil, büyükten küçüğe sözlü anlatım yoluyla geçerek oluyor. Bu durumda Türk inaniş ve geleneklerinin pek çoğu yok olacak demektir.

Bunu önlemenin yolu Avrupalıların yaptığını yapmakla olur diye düşünüyorum. Avrupalıların, herkesin bildiği bir Cadılar Bayramı var malum. Anlatıldığına göre Cadılar Bayramı'nın kökeni Keltlerdeki pagan inanişlarına dayanıyor. İnanışa göre Keltler güz mevsimi başladığında atalarının ruhlarının aralarında dolaştığını düşünürlermiş. Bu nedenle bu inanişaya uygun çeşitli uygulamalar geliştirmiş ve bir gelenek oluşmuş. İlerleyen zamanlarda bu geleneğin içine maske takma, şakayla insanları korkutma, çocuklara hediyeler verme gibi daha birçok öge de eklenmiş ve böylece gelişerek günümüze kadar gelmiş.

Günümüzde Cadılar Bayramı dünyanın pek çok yerinde kutlanan bir festival bir bayram olmuştur. Maalesef bizim ülkemize gelmesi de yakındır.

Bulgarların pagan surva geleneği de benzer şekilde oluşmuş ve bugün bir eğlence, ilgi çekici bir festival hâlini almış olarak tüm Balkanları kapsayacak şekilde yaşamaktadır.

Bizim de kültürel değerlerimizi yaşatmak için bazı geleneklerimizi güncellemek, çağa uyarlamak gerekiyor anlaşılabilir. Ama önce bunların neler olduğunu doğru tespit etmek gerekir. Bunun için önce yöremiz Kızılören'deki eskil gelenekleri ve halk inanişlarını saptamaya çalışalım. Sonra da bunları nasıl yaşatabileceğimize ilişkin görüşlerimizi belirtelim.

Yöremizde birçok halk inanişi eski gücünden çok şey kaybetse de belirli bir yaşın üstündekiler tarafından hâlâ yaşatılmaktadır. Bunların birçoğu ülkemizin farklı köşelerinde olan âdet ve

inanırlardır. Bazıları da yereldir. Biz ayırım yapmadan yaygın veya değil, bunlardan bazılarını buraya alıp nasıl yaşatılacaklarına ilişkin görüşlerimizi belirtmeye çalışacağız.

Köstek Kesme

Türk dünyasında “köstek kesme” denilen bu gelenek, yöremizde “ocuğun ayağını kesme” olarak adlandırılır ve hâlâ yaygın Şekilde uygulanır. Yremizdeki inanca göre yeni yürümeye başlayan çocuğun gözünün önünde deniz gibi su görünür ve ocuk yürümeye korkar. Bu yüzden yürümesi gecikir hatta yürümeye çalışırken sık sık düşermiş. İşte ocuğun bu korkusunu yenip yürümesini kolaylaştırmak için çocuğun ayağı kesilir. Şöyle olur; yeni yürümeye başlayan çocuğun iki ayağı birbirine iple bağlanır. Ayağına evik bir ocuk yürümeye başlayan çocuğun yanında ağzına biraz su ve eline de bir yumurta alır. Hızlı bir Şekilde koşarak evin etrafını dolandır gelir, ağzındaki suyu çocuğun yüzüne püskürtür. Küçük ocuk ağlamaya başlayınca da elindeki yumurtayı ona verir ve ayağındaki ipi de bir makasla keser. Bundan sonra çocuğun hızla yürümeye başlayacağına inanılır. Türk dünyasının her yerinde uygulanan ve kültür birliğini gösteren en güzel detlerdendir köstek kesme.

Son zamanlarda ülkenin birçok yerinde kullanımdan kalkmış olan bu âdeti “Baby Shower” gibi bir eğlenceye veya kutlamaya çevirmek bu kadim geleneğimizin yaşamasını sağlayacaktır. Böylece yabancılardan, kültürel yozlaşmaya neden olan âdetleri almamız da gerekmeyecektir.

Kırkını Uurmak

Geleneğe göre bebeğin kırkını ıkımadan evden çıkarılmaz. Kırk gün dolunca bir akrabasına, daha çok dedesinin evine götürülür ve buna da “kırkını uçurmak” denir. Yeni torunu evine gelen dedeler, nineler de torunlarına altın takar, hediyeler verirler. Gelinlerini de çeşitli Şekillerde taltif ederler. Fazla bir güncelleme bile istemeyen bu geleneğin sadece köylerde kalmaması, Őehirlere de yayılması ve filmlerde kullanılması yeniden hayat bulmasını sağlayacaktır.

Albastı

Türk dünyasının en yaygın inanışlarından olan albastı, bazı yerlerde alkarısı, en yaygın isim olarak da albız olarak bilinir. Kasabamızda albasması olarak bilinen bu muhayyel durumdan korunmak için bazı önlemler alınır: Lohusa kadının yattığı odada mutlaka bir kişi bulunur. Kırk gün boyunca geceleri yattığı odadaki ışıklar kapatılmaz. Odasına tüfek ve Kur’an-ı Kerim asılır. Doğum yapan kadın mutlaka başına kırmızı başörtü takar.

Kırmızı başörtü lohusalık döneminin en bilinen, simgesel formudur. Günümüzde başörtü takmayan kadınlar başlarına kurdele takarak bu geleneği yaşatıyorlar. Ama güncellenmiş olduğu şekliyle bile bu âdet kalkmak üzere. Çünkü doğum yapan kadınlar diğer ülkelerdeki gibi artık başlarına çiçekli taç takmaya başladılar. Bu da bizim binlerce yıllık geleneğimizi öldürmeye başladı.

Oysa doğum yapan kadın çiçek de taksa, bu çiçeğin kırmızı renk olmasına dikkat edilirse, hem daha gösterişli bir aksesuar takılmış hem de gelenek yaşatılmış olur.

Kadim gelenek ve halk inanışlarını yaşatmak için bu şekilde güncellemek gerekiyor ama hepsinden önemlisi halkın da bilinçli olması gerekiyor. Halk, değerlerinin üzerine titirse, bunları atalar yadigârı, kültürümüzü oluşturan bir öge olarak görür ve yaşatmaya azmederse ancak öyle yaşatabiliriz. Yok, eğer batıl inanç der, hurafe der, yok edilmesi gereken deli saçmaları olarak bakarsak, Türk milletinin birçok özgün ve ayırıcı geleneğini yok etmek zorunda kalırız.

Bir milletin kimliğini, dili ve gelenekleri oluşturur. Gelenek, göreneklerini yitiren uluslar kimliksiz dolaşmaya başlarlar. Sonrada Avrupalıların bir âdetine özenir onu uygulamaya başlarlar veya Uzak Doğulunun bir âdetini benimserler. Olmadı Arapların dinle alakalı olmayan uygulamalarını din sanıp alırlar ve yaşatırlar. Sonra da Türk kimliği yok olmaya başlar.

Albastı ya da albız inancı gerçekten eski dönemin bilgisizliğine dayanabilir. Gerçekte albız diye bir varlık gelip kadını hastalandırmaz, bunu hepimiz biliyoruz. Ama albıza inanmadığımız hâlde artık bir kültürel zenginlik olmuş olan kırmızı başlık âdetini de yaşatabiliriz. Günümüzde birçok modern toplum eski dönemin hurafelerinden kaynaklanan geleneklerini yaşatmak için elinden geleni yapıyor, bunu bir zenginlik olarak sunuyor. Biz de aynısını yapmalıyız.

Bugün albız inancı kaynaklı kırmızı başlık âdeti bütün Türk dünyasında yaşatılıyor. Bu âdetin bizde de olması Türk dünyası ile aramızda güçlü bir bağ kurmakta, bu ortak gelenek, Türk kültür birliğinin bir köprüsü olabilmektedir.

Demek ki, basit birer halk inanışı gibi görünen pek çok uygulamamız aslında çok önemli işlev gören kültürel değerlermiş ve nesilden nesle aktarılarak yaşatılması gerekiyormuş.

Ölünün Kırkının Çıkması Ve Yemek Yedirmek

Bütün Türk dünyasında ve yöremizde ölümden kırk gün sonra yemek yedirme ve Kur'an okutma geleneği vardır. Aslında dinimizde ölünün kırkı diye bir durum yoktur. Bu inanış İslam

öncesi eski Türk geleneğidir. Çünkü eski inanışa göre öldükten kırk gün sonra ölünün ahirete geçtiğine inanılırmış. Eski Türk geleneği de olsa belirtken* ve toplumda canlı şekilde yaşayan bu âdeti bırakmak topluma hiçbir şey kazandırmaz. Aksine binlerce yıllık bir âdeti boşuna çöpe atmış oluruz. Oysa dinimizde niyet önemlidir. Sevabını Allaktan umarak ve bu sevabın ölüye gideceğini düşünerek kırkında yemek yedirmenin dinen bir sakıncası yoktur.

Yüksek Tepelerdeki Evliya Mezarları

Türk coğrafyasının köy, kasaba, kent neredeyse her yerinde yüksek tepebaşlarında evliya, ermiş mezarları görürsünüz. Bizim yöremizde de birçok evliya mezarı bulunur. Bunlardan en önemlileri Göğdağ'ın boyunda bulunan Şeyh Gumarı Hazretleri türbesi, Kökez yaylasının yamaçlarında bulunan Omuzu Güçlü Hazretleri yatır, Kepez tepesinde Şiharslan yatır ve yakın köy olan Şeyh Şâbandaki yüksek tepenin başında bulunan Şemunel Gazi türbesidir. Bu evliya mezarları bile eski Türk inanışına dayanır. Türk milleti çok eski zamanlardan beri dağların kutsal olduğuna ve buralarda üstün güçlerin olduğuna inanırlarmış. Dağlar kutsal olduğu için toplumda ermiş olarak bilinen kutsal kişilerde bu dağ başlarına gömülmüş ve bunların manevi himmeti nedeniyle de dağ başlarının üstün ruhların mekânı olduğuna inanmışlar.

Bundan yaklaşık otuz kırk yıl evvel bu evliya türbelerine girerken mutlaka türbenin penceresinden küçük birkaç taşı önce türbenin içine atar ondan sonra türbeye girerler ya da türbenin içinde sandukanın üzerine bir bez koyarlarmış. Eski Türk âdetlerinden biri olduğu açıkça görülen bu âdet de anlaşılan son zamanlara kadar canlı şekilde yaşıyormuş yöremizde.

Günümüzde ermiş mezarlarını yükseğe yapma âdeti bitti. Canlandırılması da belki zor ama halkımız hâlâ veli türbelerine gittikleri zaman sandukanın üstüne havlu bırakmaya devam ediyorlar.

Alına Kurban Kanı Sürmek

En eski geleneklerimizden biri de alına kurban kanı sürmektir. Uluğ Türkistan, Kafkasya, Orta Doğu ve Balkanlarda hâsılı Türk Dünyasının her yerinde kurban kanına batırılmış parmak, kurban sahibinin alına nokta şeklinde sürülür. Öyle ki Müslüman olmayan Türk topluluğu Gagavuz Türkleri arasında bile vardır bu âdet. Onlar da kurban kanı ile kurban sahibinin alına haç yaparlar. Muhtemelen bu eski Türk âdeti Türklerle komşuluk yapmış olan diğer milletlere de geçmiştir.

Bazı ultra bilinçli vatandaşlarımız halkın bu yaptıklarının hurafe olduğu söyleyip engellemeye kalkıyorlar. Oysa dine hiçbir zararı olmayan bu âdetleri yasaklayarak halkın geçmişle ve gelecekle irtibatını baltaladıklarını akıl edemiyorlar.

Gadanı Alıyım

Kasabamız dâhil tüm Kayseri’de yaygın olarak kullanılan bu söz, ülkemizin pek çok yerinde de bilinir. Gada kelimesi kaza, bela, dert, kötülük anlamına gelir ve “gadanı alıyım” tabiri, bu dertlerin bana geçsin, demektir. Basit görünen bu sözün bile kültür tarihimizde ilginç bir geçmişi var: Eskiden Türkler derdi olan kişinin bu derdini başka birine verebileceğine, gönüllü birinin, dert sahibinin derdini alabileceğine inanırlarmış. Bunun için buna niyet edip hastanın etrafında dönmek gerekirmiş. Böylece hastanın etrafında dönen kişiye hastanın dertlerinin geçtiğine inanırlarmış. Örneğin, Hindistan Türklerinin büyük hakanı, en çılgın Türk olarak bilinen Babür Şah’ın, oğlu hastalanınca bu gelenek uyarınca oğlunun yatağının çevresinde üç kez dolandığı ve böylece oğlunun iyileşip kendisinin hastalandığı tarih kitaplarında anlatılır.

Sanırım derdi almaya gönüllü insan bulamadıklarından zamanla bu uygulama simgesel düzeye inmiş ve hastalık bir nesneye yıkılmaya başlanmış. Artık bir para veya değerli nesneyi hastanın başı üzerinde dolandırıp yoksul birine vermeye ve böylece kazasının, hastalığının gideceğine inanmışlar. Bugün tüm ülkede yaygın olan sadaka verirken başın etrafında dolandırma âdeti ve gadanı alma lafı, işte bu çok eski düşünceden çıkmış.

Milletimiz arasında sadaka vermek güzel karşılanırken, başın üstünde çevrilmesi gülünecek bir şey gibi görülüyor. Oysa bilinçli bir insan hiçbir sakıncası olmayan bu âdete güleceği yerde yaşatılması gereken kültürel zenginlik olarak bakmalıdır. Bu tür âdetlere gülenleri görünce merhum düşünürümüz Nurettin Topçu’nun şu sözleri aklıma geliyor: “Eski eserler müzesini gezen cahil bir kişi orada gördüğü giysilere gülerek bakarken, bilgili bir kişi o giysilere yer yer hayranlık duyarak bakar”.

Havlu Bağlama

Düğünlerimizde arabaların aynalarına havlu bağlanması hâlâ ülkemizde canlı şekilde yaşatılır. Bu gelenek günümüzde Çuvaşistan, Tataristan gibi Türk ülkelerinde atların yanaklarına havlu bağlamak şeklinde uygulanmaktadır. Türk dünyasının ortak bir değeri olduğu görülen havlu bağlamanın çok eskilere dayandığı anlaşılıyor. Görüldüğü gibi bu âdetimiz kendiliğinden güncellenmiş şekilde yaşıyor.

Ay Tutulması

Dünyanın, güneşle ayın arasına girip ayın kararması, bizim yöre dâhil bütün Türk dünyasında “ay tutulması” olarak ifade edilir. Normal şartlarda ay kararması denmesi gereken bu duruma, tutulma denmesinin elbette bir sebebi var.

İnanışa göre eskiden atalarımız ay tutulduğunda ay dedeyi kötü güçlerin ele geçirdiğine, ayı bir ejderhanın veya başka bir varlığın ağzına aldığına inanırlarmış. Bu kötü canlıları korkutup kaçırmak içinse aya ok atar, gürültü yapar, en çok da teneke çalarak ürkütüp kaçırmak isterlermiş. Sonraki yüzyıllarda aya tüfek atmaya da başlamışlar.

Tabii ki, artık, kimse ayı kötü güçlerin ele geçirdiğine inanmıyor ama halkımız arasında artık iyice azalsa da bu gelenek yaşamaya devam ediyor. Bazıları da güç bela tutunmaya çalışan bu âdetle alay edip yok etmeye çalışıyor.

Geçen yıllarda Adana’da ay tutulunca, halk aya tüfikle ateş etmiş, ulusal medyada bu olay alaycı şekilde haber olmuştu. Halkı cahil olarak yansıtmışlardı. Ama kültürel mirastan habersiz bu insanlar kendi cahilliklerinin farkında bile değildi. Halk kültürüne zarar veren bu kesim, çağcılarımız. Bir kesim de var ki, dinî duyarlılıkla “Ay tutulunca husuf namazı kılınır canım; teneke çalmak, davul çalmak nedir?” diyerek bunu yok etmeye çalışıyor. Oysa isteyen tüfeğini sıksın, isteyen teneke çalsın, isteyen de namazını kılsın veyahut da her ikisini birden yapsın, bunu kim engelliyor?

Müslüman halkımız arasında bin yıldır yaşadığı gibi bu âdet bizim çocukluğumuzda da yaşıyordu. Ama günümüzün Müslümanları arasında yaşayamıyor.

Türk milleti bu olağanüstü bilinçli grupların varlığına karşın âdetlerini yaşatmaya devam ediyor. Ama günümüzde bunları yaşatmak oldukça zorlaştı. Doğu Türkistan’da, Altaylarda, Moğolistan’da, Türkmenistan’da Özbekistan’da, İran’da, Afganistan’daki Türkler arasında, Azerbaycan ve Dağıstan gibi Kafkas ülkeleri arasında, Balkanlarda, Sibiryada, Karadeniz’in kuzeyindeki Kırım’da, Gagavuzeli’nde, Tataristan’da, Avrupa ülkeleri olan Macaristan’da, Finlandiya’da, Kore gibi Uzak Doğu ülkelerinde, Amerika’da Kızılderililer arasında yani bütün Turan dünyasında yaşayan ve bu ülkeler arasındaki en bilinen, en görünen bağlardan biri olan bu âdeti nasıl yaşatır ve geleceğe taşıyabiliriz diye düşünmemiz gerekiyor oysa.

Bence ay tutulmasına ilişkin âdetlerimizi yaşatabilmek için Avrupalıların yukarıda değindiğim Cadılar Bayramı gibi festivallerini örnek alıp benzer uygulamalar geliştirmeliyiz. Onlar gibi

etkinlikler, festivaller düzenlemeliyiz. Şöyle bir etkinlik düşünülebilir: Ay tutulduğu gün insanlar, atalarımız gibi giyinip topluca yaşadığı şehrin belli yerlerine çıkar, mehter gibi geleneksel müzikler eşliğinde insanlar ellerindeki fenerler ile yürüyüş yapar. Mehter sustuğunda herkes elindeki tencereleri, küçük davulları tenekeleri çalarak bir cümbüş oluşturur.

Yürüyüş şehrin merkezinde veya uygun bir alanda biter. Ortada mehter yer alacak şekilde herkes çember oluşturur ve ay tutulunca gürültü çıkarma uygulaması mehterle devam eder. Mehter sonrası zeybek, halay gibi halk oyunları oynanabilir. Bir millî bayram havasında eğlenti devam ederken cenk havası devreye girip eski zamanların aya ok atma hatırasını hatırlatmak için ok yarışmaları yapılır. Yarışmacıların eskiyi yâd etmek için önce aya nişan aldıkları oklar sonra hedefe atılıp dereceye girenlere de ödülleri verilir.

Böylece binlerce yıllık ay tutulması âdetinin yanında mehter, okçuluk, eski giyim kuşamları ile birlik ve beraberlik de yaşatılır. Türk dünyasının en büyük ortak geleneği bu şekilde bütün Türkler arasında köprü olmaya devam eder.

Ha, bu arada aynı yerde isteyen kişilerin ay tutulması namazını kılabilceği alanlar da oluşturulabilir. Bu tür geleneklerin dine bir zararı yoktur çünkü.

Höyük Dikmek

Yaklaşık insan boyunda ve insan kalınlığında olup küçük taşların üst üste konmasıyla yapılan dikilere höyük denir. Genellikle tepebaşlarına ve yol boylarına dikilen höyükler yöremizde yükseğe bayrak dikmek gibi algılanır. Yaylalara höyük dikmek yurdun şenliği olarak tarif edilir. Yöremizin büyükleri, höyük dikmek sevaptır, derler.

Bunlardan anladığım kadarıyla höyük dikmek, bir yeri vatan edinmenin simgelerinden biri kabul ediliyor. Höyük dikme, çok eskilerden kalma bir gelenek gibi görünüyor. Türk dünyasında yaygın olan ve yol kenarlarına taş yığmak şeklinde uygulanan obo geleneğinin bizdeki höyük dikme alışkısının kökeni olduğunu düşünüyorum. Eski dönemlerde Türkler obo denilen bu höyüklere kutsallık da atfederlermiş. Bugün bizde de höyük dikmek sevap denilerek bu gelenek halk arasında yaşatılıyor.

Daha da yaygınlaştırıp kent içi yol kenarlarına, otoyol kenarlarına çeşitli şekillerde özellikle de vatan, millet, bayrak gibi kavramları öne çıkaran höyükler dikmek hem yollara güzellik katar hem de vatanseverlik duygusunu güçlendirir, diye düşünüyorum.

Ateş Üstünden Atlamak

Türk milletinin bütün büyük eğlentilerinde ortaya bir ateş yakılıp üstünden atıldığı görülür. En bilinen ateş yakma olayı malum nevruz kutlamalarındadır. Ama milletimiz arasında düğün gibi toplu eğlentilerin hepsinde ateş yakılıp üstünden atlanır. Eski Türkler ateş üzerinden atlamayı belki ay tutulmasında olduğu gibi bir inanışa binaen yapıyorlardı. Günümüzde ise tamamen eğlence maksatlı yapılan bir âdet.

Ateş üzerinden atlama alışkısının en çok yapıldığı zamanlar nevruz kutlamaları. Burada eski Türklerin Yengigün dedikleri nevrzuza da değinmek gerekir. Kimilerine göre nevruz İran'da kimilerine göre Hindistan'da ortaya çıkmış. Çoğunluğun görüşüne göreyse Türkler arasında ortaya çıkmıştır. Nevruz kıştan çıkışın ve baharın başlangıcının bayramı. Bahar her toplumda sevinçle karşılanır ancak Türkler gibi nispeten kuzeyde yaşayan ve can ve mal kayıplarına neden olan ağır kış şartlarından kurtulanlar için tam bir bayram havasında kutlanmıştır.

Bu yüzden nevruzun ortaya çıktığı ve yaygın şekilde kutlandığı yerler Türklerin olduğu coğrafyalardır. Çağımızda hâlâ en görkemli nevruz kutlamaları Türk ülkelerinde yapılır ve milli bayram olarak yaşatılır. Nevruz, Selçuklu ve Osmanlı döneminde de Türkler arasında kutlanmış ama ne yazık ki, bir dönem Anadolu Türkleri arasında eski itibarını kaybetmiş. En çok ülkemizin doğusunda hatırlanan nevruz maalesef terör örgütünün bize karşı kullandığı bir aparat hâline gelmiş bir ara.

Tabiat boşluk kabul etmez, derler. Biz geleneklerimize sahip çıkmazsak birileri sahiplenir hatta bize karşı kullanır işte. Neyse ki, devletimiz doğru bir karar ile Türklerin binlerce yıllık bu âdetini yeniden sahiplenmiş ve halk arasında da yaşaması için elinden geleni yapıyor.

Üzerlik Tütsülemek

Türk ülkeleri arasında eskiden beri en yaygın nazar tedavi yöntemlerinden biri üzerlik tütsülemek ve evlere üzerlik tohumlarından yapılmış güzel eşyalar asmaktır.

Üzerlikten türsü şöyle yapılırdı: Köz hâlindeki ateşin üzerine un ve üzerlik tohumunun karışımı atılır ve bundan çıkan duman nazar olduğu düşünülen kişi etrafında dolaştırılırdı. Bu tütsünün baş ağrısına da iyi geldiği söylenirdi. Bu gibi eski alışkanlıkları çağımızda yaşatmak için, içine güzel kokuların katıldığı ve belli yerlerde tüttüğü uygulamalar geliştirilebilir. Arabistan'da görmüştüm, belli yollara tütsülerden koyuyorlar ve etrafa güzel kokular saçıyor. Üzerlik tütsüleme geleneği de bu şekle dönüştürülebilir.

Bugün hiç kimse üzerliğin koruyucu veya tedavi edici özelliğine inanmasa da kentlerde üzerlik tütsülemek, eskiden yapıldığı gibi üzerlikten ev donangıları* yapıp duvarlara asmak binlerce yıllık kültürel değerimizi yaşatacaktır. Ondan sonra da gelecek kuşaklar, içinde “üzerlik tüttür” sözleri geçen Azerbaycan türkülerini duyduğunda cahilce değil anlamlı gülümseyecektir.

Göz Boncuğu

Nazar boncuğu olarak bilinen bu nesne en yaygın Türk donangılarından. Bunu takana nazar değmeyeceğine, kötü gözlerden korunacağına inanılır. Aslında son yıllarda bilim adamları da bu düşünceyi doğrulayan bazı deneyler yaptıklarını söylemektedirler. Çünkü bir kişinin üzerinde nazar boncuğu varsa, nazar edenin dikkatinin renkli boncuğa kaydığı ve böylece nazarının etkisiz kalabileceği ifade ediliyor. Gerçekten bir nesneden koruyuculuk bekleme hem dince hem bilimce doğru olmayabilir ama artık neredeyse tüm dünyaya yayılmış olan bu âdeti sadece bir aksesuar olarak yaşatmanın sakıncası yoktur diye düşünüyorum. Zaten tüm engellemelere rağmen artık bir biblo gibi bu nesne kendine yer buluyor.

Yolcunun Arkasından Su Dökmek

Milletimiz arasında canlı şekilde uygulanan yolcunun ardından su dökmek, su gibi gidip gelmesini dilemek sadece bizde değil Türklerin yaşadığı her yerde yaşamaktadır. Günümüzde televizyon dizilerinde esprili şekilde uygulanması da bu binlerce yıllık güzel âdetimizin yaşamasını sağlamaktadır. Ancak bu gibi âdetlerimizi sulandırmak, laubali hâle getirmek millet fertleri arasında hızla yok olmasına da sebep olur. Dikkat etmek gerekir.

Sözün Özü

Dünya milletlerinin geleneklerinde olduğu gibi bizim geleneklerimizin arkasında da hiç akla gelmeyecek inanışlar, farklı düşünceler hatta hurafeler yatıyor olabilir. Ama günümüzde insanımız bütün bu uygulamaları eski hâline inandığı için yapmıyor. Artık onlar toplumun ayırt edici özelliklerinden biri olmuş şekilde yaşayıp gidiyor.

Türk ulusunda çok eski zamanlardan beri doğaya karşı yoğun bir ilgi ve sevgi olmuş, bu yüzden çok çeşitli inanış ve uygulamalar gelişmiş. Atalarımız yeryüzüne yer ana demişler, bununla ilgili bazı mitolojiler geliştirmişler. Dağları ve suyu kutsal kabul edip en değer verdikleri insanları dağ başlarına gömmüşler, suyu kirletmeyi günah saymışlar. İşte bu inançlardan toprak ana, kutsal vatan gibi değerler oluşmuş. En sonunda da, vatan sevgisi imandandır, cümlesi kurulmuş.

Yerli ve yabancı araştırmacılar Türklerde diğer milletlerden daha görünür daha yoğun şekilde olan, vatan kutsaldır, inancının oluşmasını bu mitolojik Türk inançlarına bağlarlar.

Geleneği geleceğe taşıyan toplumlar dünya milletleri arasında saygın yerini korur ve geleceğe daha güvenle bakarlar. Bu yüzden geçmişin değerlerini iyi anlamış Çinliler gibi bazı toplumlar atalarından kalan bir vazo için dünyayı ayağa kaldırebiliyorlar. Bizim toplumumuzda ne yazık ki geleneklere yeterince titizlenilmez. Bizler kimilerine hurafe diyerek, kimilerine çağ dışı diyerek, kimilerine de din dışı diyerek pek çok gelenek ve göreneğimizi, kültürel değerimizi, manevi mirasımızı yok ediyoruz. Biz atalardan kalan andaçları* yok ettikçe de genç kuşaklar “Baby Shower”lara, Cadılar Bayramı’na imreniyor, bunları uygulamaya başlıyorlar.

Oysa bayrağımızdaki hilale yaptığımız gibi kültürel değerlerimizi bir dünya mirası yapabilirdik. Herkesin bilmediği gibi(!) Türk bayrağındaki hilal, aslen İslam öncesi Türk kültürüne dayanır. Bu kültürel değer Müslümanlıktan sonra da milletimiz arasında yaşamış ve İslamiyet’in simgesi olmuştur. Bugün dünyada dinlerin simgesi gösterilirken Göktürk paralarında bile görülen Türk hilali İslam dininin simgesi olarak arzıendam ediyor. Bu başarıyı istesek birçok alanda gösterebilirdik. Çünkü bizim geleneklerimiz hem gösterişli hem oldukça fazla.

Geleneklerimizin çok önemli işlevleri var. Türk dünyası ile aramızdaki bağı yaşattığı gibi milletler arasında daha güçlü olmamızı sağlıyor. Bir milletin geleneği, kültürü ne kadar güçlüyse o millet dünya üzerinde o kadar güçlü, gelecek kuşaklar da o kadar özgüvenli ve bilinçli olur.

Büyük hikâyeci ve Türk milliyetçisi Ömer Seyfettin, bir hikâyesinde Türklerin kültürel değerlerini korumadıklarını, değerlerini kendilerine mal edemediklerini bu yüzden Türk çocuklarının başkalarına özendiklerini, yaşadıklarından ve gözlemlediklerinden yola çıkarak hayıfla anlatır. Bir kamçıya bile Çerkez kamçısı denerek bir milletin bu kadar basit nesneyle bile kimliğini koruduğunu, elinde Çerkez kamçısı ile gezen çocuğa karşı Türk çocuklarının imrendiklerini, o güzel dili ve üslubuyla anlatır. Sonra da binlerce değer olan Türk ulusunun nice millî değerini heba ettiğini anlatarak Türk çocuklarının başka milletlere özendiklerini anlatmaya çalışır.

Bugün bir baklavaya Türk baklavası denmesi, bir lokuma Türk lokumu, kahveye Türk kahvesi denmesi ne kadar önemliymiş görülüyor. Çünkü bu adlandırmalar ulusumuzun dünya üzerinde bilinirliğini artırıyor, ulusumuz da daha özgüvenli oluyor.

Atalardan kalma bazı inanç ve uygulamalar toplumun ayağına köstek olabilir. Bu tür gelenekleri unutmaya terk etmek gerçekten faydalıdır. Ama topluma zarar yerine fayda sağlayan gelenekleri yok etmekse milletin genetik kodlarını bozmaya ve böylece kimliksiz, kişiliksiz bir yığın oluşmasına neden olur. Bir düşünürümüzün dediği gibi atalar ocağının küllerini geride bırakmalı ama közlerini alıp kullanmalıyız.

Unutmayalım ki, her toplumun bugün son derece modern uygulaması gerçekte eski bir batıl inanca veya günümüzde hiçbir işlevi olmayan bir âdete dayanır. Onlar bu adetleri yaşatırken bazılarını modernlik sanarak bazılarını da din sanarak alıyoruz ama aynı hoşgörüyü kendi geçmişimize göstermiyoruz. Oysa milletimiz arasında bağ kuran, kimileri gençlerin güvenle geleceğe bakmasını sağlayan, kimileri milletler ortamında başımızı kaldıran, kimileri büyük millet olmamızı sağlayan atalardan kalan bunca değeri, millî bir hazine bilmeli ve hepsini sahiplenmeli, yaşatmaya çalışmalıyız.

*Donangı: Aksesuar.

*Belirtken: Karakteristik.

*Andaç: Yedigâr.

Kaynakça

1. Abdülkadir İnan, “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”. Makaleler ve İncelemeler.
2. Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara, 1976.
3. Abdülkadir İnan, Eski Türk Dini Tarihi. Millî Eğitim Basımevi. İstanbul, 1976.
4. Ahmet Yaşar Ocak, Kadim Türklerin Mitolojik Hikâyeleri. Ötüken Yayınları.
5. Fuzuli Bayat, Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri. İletişim Yayınları.
6. Deniz Karakurt, Türk Söylence Sözlüğü.

GÖNÜL MEDENİYETİNİN UÇ ERENLERİ

Ahmet URFALI

“Medeniyet, âlimlerle sanatkârların işidir.”

Prof. Dr. Erol Güngör

Söze Allah’ın adıyla başlanır, Ya Hakk deyip...

Ruhun derinlerinde yeşeren bin bir baharın adıdır gönül. İnsan, Allah’a gönül yoluyla ulaşır. Zira gönül, Allah inancının bulunduğu yerdir. Bu yüzden gönül arıdır, durudur, hiçbir olumsuzluğu içinde barındırmaz. Kin, fitne, hasetlik gibi kötü duygular kalbe girince gönül, oradan ayrılır, kendine hiçbir kötülüğün bulaşamayacağı güzellikler ülkesine göç eder. Gönül güzelin peşindedir ve o güzelliği diliyle ifade eder. Aşk, gönülde tecelli eder. Gönül onunla zenginleşir. Aşk, bütün evrenin yaratılış sebebidir. Beşerî aşkın basamaklarından çıkılarak ilahi aşka ulaşılır. “Leyli Leyli” diyen dil, “Mevla Mevla” nidaları ile gerçek olan aşkı bulur. Aşk, insanın yaratılışından getirdiği bir duygudur ki, mekânı gönüldür. Aşk, cemali ruh ile celali nefsi terbiye ederek kemale ulaşmaktır gönül yurdunda.

Aşk, bilen insanın sorumluluğu, paylaşmanın ilk adımudur. Aşk, bir kanatlanıştır, insanın yürek ürperişleriyle sonsuzluğa uyanmasıdır. Aşk, tan ağartısıdır, gün ortası aydınlıktır. Aşk, acısına kırağı düşen sevdalıların uğunup ağlamasının hüzzamdan tutanağıdır. Aşk, çıvgın fırtınalar ortasında asude baharların yeşermesidir. Ve giydirilen ateşten gömleğe dayanma gücünün sınanmasıdır.

İnsan, gönül kırmak yerine gönül yapmayı, gönül fethetmeyi tercih ederek hem Hak rızasını kazanacak hem de iç dünyasındaki hazineleri keşfetmiş olacaktır. İnsanı değerli kılan içindeki gönül cevheridir. Onu kaybedenler, yitiğini bilmeyenler ve kendini tanımayanlardır.

Gönlün sınırları genişledikçe hayat yeniden başlar. Engin gönüllü olanlar hayatı gerçek anlamıyla kavramış kimselerdir. Zaten insanlığı zenginleştiren ve güzelleştirenler de onlar değil midir? Onlar, gönüller fethedenler...

Yunus Emre’nin şiirlerinde gönül, Tanrı’nın insandaki yegâne tecelligâhıdır. Yunus Emre, gönlü, “Çalab’ın tahtı” olarak görür. Gönül yapmak, Tanrı rızasını kazanmaktır. Gönül yıkmak ise Kâbe’yi yıkmak olarak kabul edilmiştir.

Sonra ulu çınarın köklerine inilir...

Uçsuz bucaksız bozkırda sert rüzgârlar eser. Üstte mavi gök, altta yağız yer sanki sonsuzluğa uzanmaktadır. Bozkır, alabildiğine çıplak ve yalındır. Baharı nazlıdır bozkırın. Meşeleri geç göğेरir, tez geçer vakti alca güllerin. Bu yüzden yeşil özlemlerin adıdır. Doruğu alaca karlı dağlar, kartal yuvası yalçın kayalıklar, çağnam çağnam şarıldayıp akan serin sular, sürü, yılmı ve keşiklerin otladığı derin vadilerde çayırlar... Bu yeryüzü deryasında insan tek başına zorluğun mengenesinde sıkışmıştır. Birlik ve dayanışma şuuru, kutsal töre ve yüksek ahlaki değerlerden kaynaklanan erdemli davranışlar bozkır hayatının üstün özelliklerini ifade eder.

İbrahim Kafesoğlu; “Bozkırlı, çobanlığın geliştirdiği sevk-idare kabiliyet ve emretme-itaat alışkanlığını ‘hayvan sürülerinden insan kütlelerine intikal ettirmek’ suretiyle beşeriyet tarihinde çok etkili bir dinamizm içine girerek bambaşka bir dünya görüşü elde etme şansına erişmiştir.” diyerek Türk’ün yönetme başarısındaki sırrı ortaya koymaktadır. Menghin de Kafesoğlu’nun görüşünü desteklemektedir. Atın ehlileştirilmesi, demirin bulunup kullanılması sürat kavramıyla birleştirilerek topluluklar için huzur, barış ve hoşgörünün hayata geçirilmesi sağlanmıştır. Böylece; “Türkler, kendilerine bağladıkları insanları idare etmek üzere yeryüzünde ilk siyasi kadroları vücuda getirmiş, ilk kanun koyucu millet olmuştur.”

Yesevi Ocağı’nda çiğlikler pişer...

Ahmet Yesevi, Türkçe dışında başka bir dile iltifat etmeyerek aziz milletine Hikmet adını verdiği sözlerle hitap etmiştir. Ahmet Yesevi, Arap ve Acem dil ve edebiyatını bildiği hâlde Türkçeyi tercih ederek tesiri asırlar boyunca sürecek olan kültürel bir atmosfer meydana getirmiştir. Yahya Kemal, bu hususu teyiden, “Şu Ahmet Yesevi kim? Bir araştırın göreceksiniz. Bizim milliyetimizi asıl O’nda bulacaksınız.” sözlerini sarf etmiştir. Yesevi, Türk milletine ana diliyle İslâm’ı öğretti. Zira başka bir dille İslâm’ın gerçek yönüyle öğrenilemeyeceğini biliyordu.

Ahmet Yesevi; bütün Türk dünyasını derinden etkilemiş bir taraftan millî hasletleri öncelemiş, diğer taraftan da İslâm inancını aslına uygun bir biçimde tebliğ etmiştir. Bu yüzden kendisine Pir-i Türkistan, Hazret-i Türkistan ünvanları verilerek saygı ve hürmet gösterilmiştir.

Bektaşılık, Babailik, Haydarilik, Nakşibendilik yolları Yesevilik tarikatından çıkmış kollarıdır. Hacı Bektaş, Sarı Saltuk, Ahi Evren, Şeyh Ede-Balı, Geyikli Baba, Yunus Emre, Âşık Paşa,

Azîz Mahmud Hüdâî, Niyâzi Mısrî, Ahmed Kuddûsî ve daha niceleri Ahmet Yesevi'den feyz ve ilham almışlardır. Günümüzde de pek çok şair ve yazar onun kutlu yolunun samimi takipçileridir.

Ahmet Yesevi öğretisi, Harezmi sahasından Kıpçak havalisine, Maveraünnehir, Horasan ve Anadolu'ya yayılmıştır. Bütün Türklüğün samimi ve doğru bulduğu bu anlayış, kısa zamanda gönüllerde yer edinmiş, sevgi ve hoşgörü esas alınmıştır. Bugün onun etkisi Türkistan bozkırlarında, Kıpçak elinde ve Oğuz alanında devam etmektedir.

Ahmed Yesevî, edebî şahsiyetinden çok düşüncesiyle, tarihî hayatından ziyade menkıbevi hayatıyla bütün Türk dünyasının en büyük ismidir. Onun gibi geniş bir sahada ve asırlarca tesirini devam ettirebilmiş bir başka şahsiyet gösterebilmek mümkün değildir. Onun Divan-ı Hikmet'inde yer alan hikmetler, iman ve düşünce birliğinin teşekkül etmesi bakımından çok önemlidir.

Ahmet Yesevi öğretisi, Türk kültürel dünyası, İslâm âlemi ve insanlık için yeniden üretilebilir. Ondaki Allah rızasına dayanan insan sevgisi tekrar gündeme alınabilir. Ahmet Yesevi, nefis muhasebesi yaparak kibir ve kinden uzak, sevgi ve doğruluğu esas alan bir terbiye üzerinde yoğunlaşmıştır. Cehaletin kötü bir hastalık olduğunu belirterek Allah'tan başka hiçbir varlığa sığınmamayı öğütlemiştir. Alçakgönüllü olmayı, ağırbaşlı davranmayı, iyilik yapmayı, kimsesizleri gözetmeyi, fakirleri sevmeyi ve onlara yardım etmeyi istemiştir. Bu istekler, çağımızda da geçerliliği koruyan inanmış her insanın görevi değil midir? O, Allah'tan asıl istenmesi gereken dileği belirtir; “Âşık isen gece gündüz sevgi iste.” Pek çok olumsuzluğu ortadan kaldırmak için gereken şey, sevgi değil midir?

Yozlaştırılan millî kültür öğelerinin yerli yerine konulması için kök değerlerimizi yeniden bulmak gerekmektedir. Asırlardan beri Türk ufuklarının aydınlık düşüncesini ifade eden Hazret-i Türkistan Ahmet Yesevi, geleceğimizi de şekillendirmektedir. Onun düşüncelerine her zamankinden daha çok ihtiyacımız bulunmaktadır.

Üç merkezden yükselir tuğlar, sancaklar...

Türkistan ana merkezinde mayalanıp olgunlaşmasından sonra Horasan'a yönelen Türk kültür ve medeniyeti bu kutlu bölgede de yeni güzelliklerle hemhâl olmuştur. Bu sebepten ikinci durak Horasan, önemli bir mekân olup erenliğin tanımıyla anılmaktadır.

İslâm coğrafyacıları, Horasan halkının mütenasip vücuda sahip, zeki, çalışkan, güzel ahlâk sahibi, cömert, cesur, hak ve adalet peşinde koşan, terbiyeli, nazik ve en önemlisi de din ile ilme düşkün insanlar olduğunu bildirirler.

Batı'ya yönelen Moğol istilasını, Horasan Erenlerini de etkilemiş, onların Anadolu'ya doğru yürümelerine vesile olmuştur. Böylece yüksek inanç ve kültür sahibi Horasan Erenleri, üçüncü merkez Anadolu'ya bereket ve rahmet yağmuru olup yağmaya başlamıştır. Anadolu'nun yeni bir doğuş için bir ruh hamlesi yapmasını sağlayacak maneviyat büyükleri akın akın geldiler ve bu topraklarda hakiki birliğin temelini attılar.

Kayı Beyi Kara Osman'ın "gölgesi âlemi tutan" rüya efsanesi Anadolu'nun ebedi yurt olmasına işaret etmektedir. Osman Gazi'nin rüyasındaki ağaç metaforu; toprakla özdeşleşmek, toprağı vatan yapmak, toprağı tutunmak, derinliklere kök salmak, dallarının gölgesi altında dağları bulundurmak, yerleşmek anlamındadır. Hakanların kutsal fethi, erenlerin barış, hoşgörü ve birlik inancıyla birleşerek Anadolu'yu güzellikler beldesi yapmayı başarmışlardır. "Köhne viraneler abad olmuş, nice kâfiri kara yerden ağ toprak" açılmıştır.

Mehmet Güneş, ana kültür havzasından sonra ikinci oluşum merkezi Horasan'ı şöyle tanımlar: "O "Yesi güvercinleri" ki, 'güneşin doğduğu yer' anlamına gelen Horasan'dan Batı ufuklarına ışık taşımak için bir sevk-i İlahi neticesi Avrupa'ya doğru Şehbal açmışlardır. Onlar, Erenler Meclisi'nde ilahi aşk üzerine sohbet ederken Ahmet Yesevi'nin ocakta yanmakta olan odunları batı istikametine fırlatmasıyla gidecekleri menzilin işaretini almışlardır". Ahmet Yesevi'nin fırlattığı köseğiler Anadolu bozkırında yeşermiş, ulu ağaçlar hâlini almıştır.

Anadolu, tarihî kayıtlarda Anatolia, Küçük Asya, Diyar-ı Rum adlarıyla anılmıştır. "Güneşin doğduğu yer" anlamına gelen Anadolu, günümüzde Türkiye'nin Asya'da kalan bölümü için kullanılmaktadır. Diğer taraftan efsanelerde; Kırmızı Ebe'nin fetih askerlerine ayran ikram edip; "Doldurun yavrularım." diyerek seslenmesi ve onların da, "Ana dolu, ana dolu" cevabından Anadolu'nun doğduğu anlatılır. Efsanelerin çözümünde kültürel kodlardan şifreler bulunmaktadır. Anadolu, gerçek anlamda anaların yurdudur.

Anadolu, tarih boyunca büyük medeniyetlerin kuruluş merkezi olmuştur. Anadolu'da yirmi civarında devlet kurulup yıkılmıştır. Doğudan batıya, batıdan doğuya bütün geçişler Anadolu üzerinden yapılmış, böylece kültürler arası etkileşimlerin buluşma noktası bu kutsal topraklar olmuştur. Anadolu'nun fethi, tarihin en büyük hadiselerinden biridir. Zira, yüksek kültürlerin

yer aldığı bir coğrafyayı Türk vatanı yapmak özgüvene dayanan daha büyük bir kültüre sahip olmakla mümkün hâle gelmiştir. Zaferler kılıçla kazanılır, ama zaferlerin kalıcılığı kültürel üstünlük, yüksek ahlaki anlayış, ebed-müddet ülkü düşüncesi ve Hak ölçüsünde adalet kurma isteğiyle sağlanır.

Devlet-i Aliyye, Devlet-i Hümayun

Türk devleti; Devlet-i Aliyye, Devlet-i Hümayun'dur. Devletin kutlu yüceliği bütün dünyayı kucaklayıp sevgi çemberinin içine alır. Bu yüzden Türk devleti, cihan devletidir, cihanşümül devlettir. Türk devleti, devlet-i ebed-müddettir. İla-yı Kelimetullah için nizam-ı âlemi üzere mücadele eder.

Türk milleti; Uluğ Türkistan'da millî kültürle yoğrulmuş, insanlık ülküleriyle donanmış belli bir yetkinliğe ulaştıktan sonra da “Kutsal Göç” ile görevlendirilmiş ve böylece dünyaya yayılmıştır. Dünyanın kaos buhranı yaşadığı çağlarda sevgi, dostluk, kardeşlik ilkelerini bayraklaştırarak barışın elçisi olmuşlardır. Türk'ün kültürel yapısında bulunan kosmos fikriyle dünyaya yeni bir düzen vermişlerdir. Kosmos; düzenlemek, çeki düzen vermek, güzelleştirmek, bezemek, süslemek, donatmak, dünyanın uyumlu birliğini sağlamaktır.

Kemal Üçüncü, görkemli Türk medeniyetinin boyutlarını açıklar: “Türk milleti beş bin yıllık tarihî süreç içerisinde Asya, Avrupa ve Afrika kontrol ettiği 55 milyon kilometrekarelik alanda barış, hoşgörü ve adaletin öncüsü olmuştur. Bu coğrafyalardaki bütün kadim medeniyetlerle kültürel ve siyasal ilişkilerde bulunmuş tarihin kıdemli bir milletidir

Bu muazzam fütihat sadece askerî zaferlerle açıklanamaz. Gönüllere girmek, gönülleri fethetmek Türk hâkimiyet anlayışının en belirgin özelliğidir.

Türkçede, “er erdemi-insanlık değeri” ifadesi sıkça rastlanılan bir kavramdır. Erdem bir ahlâk terimi olarak kullanılmıştır. Erdem, nefsin iyi huyları ve bunların ahlaki kalitesine göre dışa yansıyan adaletli davranışlar olarak açıklanmaktadır. TDK sözlüğünde erdem; ahlâkın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet, insanın ruhsal olgunluğu şeklinde ifade edilmiştir. Er erdemi, insanın yukarıda belirttiğimiz olumlu davranışları gösterebilmenin adıdır. İnsanlık değeri olarak karşılık bulan er erdemi, ahlaki değerlere bağlı kalarak bütün insanlığı kucaklayabilmektir. Buradaki “er” kelimesi, cinsiyet anlamında olmayıp yiğitlik, doğruluk gibi insanlara gösterilebilecek kavramların karşılığıdır.

Divân-ı Lügati't-Türk'te Kaşgarlı Mahmut, “Yüce Tanrı, devlet güneşini Türk burçlarında doğdurdu. Dönenceleri onların ülkeleri çevresinde döndürdü. Bundan dolayı onları Türk diye adlandırdı. Onları çağın hakanları yapıp dünyanın egemenlik dizginlerini ellerine verdi. Onları herkese üstün kıldı, tüm insanlıkla görevlendirdi, doğruluğa yöneltti. Onlara katılanları ve onlar adına çabalayanları güçlendirdi.” diyerek millî ülkünün hareket noktasını ortaya koymuştur.

Bu makale TÜRKSÖY tarafından “Türk Dünyasının Büyük Şairi ve Düşünürü Mahtumkulu Firaki Yılı”; Türkmenistan’da “Bilgelik Okyanusu Mahtumkulu Firaki Yılı” olarak kabul edilen 2024 yılı boyunca kutlanılacak olan büyük Türkmen şairi Mahtumkulu Firaki’nin doğumununun 300. yıldönümüne ithaf edilmiştir.

KADIN VASFİNİ “PAZAR” FELFESESİNDE ANLATAN BÜYÜK TÜRKMEN ŞAİRİ MAHTUMKULU FİRAKİ

Toylı CANADOV¹

Türkmen halkının Millî Lideri Kahraman Arkadağımızın “İnsan kalbinin sönmeyen ışığı”² adlı kitabında, büyük Türkmen düşünürü Mahtumkulu Firaki’nin ustaca yaptığı harika takılarda da ve derin felsefeyle yoğrulan şiirlerinde de Türkmen gelin kızlarının iç dünyasını çok zarif bir şekilde ifade etmiş olduğu çok doğru biçimde belirtilir. Gerçekten de, kendi yaşadığı dönemde Türkmen gelin kızları için çok ilginç gümüş takılar yapan Mahtumkulu atamız şiirsel yaratımlarında da kadın vafını oldukça sanatsal bir şekilde tasvir etmiştir.

Türkmenlerin büyük düşünürü ve şairi “Armanım galdı”, “Zıbana Meñli”, “Gözelim”, “Gülgüzar oynaşar”, “Bagtım garadır” ve benzeri birçok şiirinde kadın vafını özgün bir şiirsel dille, ustaca tarif ettiğinde millî bir sanatsal araç olarak *ışk söwdası* “aşk sevdası”, *ışk bazarı* “aşk pazarı”, *dükan* “dükkân”, *bazar* “pazar”, *harıt* “mal” gibi “pazar” felsefesiyle ilgili kelimeleri kullanmıştır. Bu şiirsel kelimeler, Türk dünyasının orta asırlardaki edebiyatının Seyit Nesimi, Yunus Emre, Hoca Ahmet Yesevî gibi düşünür ve şair şahsiyetlerinin eserlerinden edebî bir gelenek ve yenilik olarak miras kalan millî sanat araçlarıdır. Ancak Seyit Nesimi’nin şiirsel yaratıcılığı, Yunus Emre’yle Hoca Ahmet Yesevî’nin edebî mirasından özgünlükte, Mahtumkulu Firaki’ye “pazar” felsefesini kadına duyulan saf sevgiyi tarif eden şiirlerinde uygun bir şekilde kullanmakta farklı bir sanatsal örnek olarak muazzam bir etki yaratmıştır.

Türkmen edebiyat âlimi Romangulu Mustakov’un “Mahtumkulu ve Doğu Edebiyatı” adlı kitabında, Mahtumkulu’nun Nesimi’nin eserlerini okuyup onun sanatsal düşüncesine olan aşkının kalbinde dalgalar yarattığından bahsetmesi de³, büyük düşünürün “pazar” felsefeli

¹ Avrasya yazarlar birliğinin Türk dünyasının genç yazarları için düzenlediği yüksek seviyede çevrimiçi Türkçe okulunun Türkmenistanlı katılımcısı.

² Berdimuhamedow G. Ynsan kalbynyň öçmejek nury. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2014. 12-nji sahypa.

³ Mustakow R. Magtymguly we Gündogar edebiyaty. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2014. 259-njy sahyp

sanatsal ifade açısından da bundan etkilendiğini göstermektedir. Bunu Seyit Nesimi'nin “Sevgili Yarım Benim”¹ adlı şiirinde:

*Nazigim, hubum, latyfym, mähibanym Täzegül,
Munusym, janym, refigym, şol wepadarym meniň.*

*Serwerim, şahym, eminim, şol humayun kölgelim,
Hem ýene senden düzülmiş bu bazarym meniň.*

(Naziğim, hubum, latifim, mihibânım Tazegül,
Mûnisim, canım, refigim, o vefalımdır benim.

Serverim, şahım, eminim, o hümayun gölgelim,

Hem yine senden dizilmiş bu pazarım benim.) derken, Mahtumkulu Firaki'nin ise “Lîsana Menli”² adlı şiirinde:

*Arzym bar dergähiňde, eýleseň maňa nazar,
Men bir dükan gurayyn, sen-sen ol yşky-bazar,
Yşk bazarynda azaşyp boldum nara sezewar,
Nakyl bardyr, aşyklar görse bir-birin gyzar,
Sen-sen yşkyň ataşy, men saňa perwana Meňli!*

(Arzım var dergâhında, eylesen bana nazar,

Ben bir dükkân kurayım, sensin o aşk-ı pazar,

Aşk pazarında yolumu kaybedip oldum nâra sezâvar,

¹ Nesimi. Saýlanan eserler. II tom, poeziya. – A.: Türkmenistan, 1993. 136-njy sahypa.

² Magtymguly. Şygyrlar. Üç tomluk. III tom. Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Magtymguly adyndaky edebiyat instituty. – A.: Türkmenistan, 1996. 206-njy sahypa.

Söz vardır, âşıklar birbirini görse, kızar,

Sensin âşkın ateşi, ben bir pervane, Menli.) diyerek gönül verdiği kadınların isimlerini zikredip onların vasfını “pazar” felsefesiyle sanatsal bir şekilde tasvir ettiği bu eserlerinde de açıkça görmek mümkündür. Ama Mahtumkulu’nun Nesimi’den özgün olarak, kadın vasfını ifade ederken “pazar” felsefesinin yeni bir sanatsal ifadesini yarattığı şairin “Gülgüzar oynaşır”¹ adlı şiirindeki:

...Yşk söwdasy rowaç tapan bazarda,

Satan bilen, ol hyrydar oýnaşar.

(Aşk sevdasının revaç bulduğu pazarda,

Satıcı ile o müşteri oynaşır.) şeklindeki örnek satırlarda da görülebilir. Mahtumkulu Firaki’nin bu şiirinin iki satırı hakkında ünlü Türkmen yazarı Atacan Tagan: “Bu iki satırda, geleneksel konuşma dilinde, eğer aşk bir pazar malıysa, malın sahibinin de onun müşterisinin de dili bir olmuş, onlar anlaşmışlar, yani şair benim ve Menli’nin niyeti aynı, bize artık sadece evlenmek kaldı diyor”² şeklindeki görüşlerini ortaya koyar. Ancak Atacan Bey’in bu görüşünde, mecazî anlamda pazar malına — revacına benzedilen sevgide malın sahibinin de onun müşterisinin de dili bir olsa da onların, yani Mahtumkulu ile Menli’nin isteğinin gerçekleşmediğini, şairin “Ârmanım kaldı”³ şiirindeki:

Bilbilem, çekmişem zary,

Sowuldy yşkyň bazary,

Uruldy hijran hanjary,

Aglap Meňli hanym galdy.

Bülbülüm, çekmişim zârı,

Dağıldı aşkın pazarı,

Vuruldu hicran hançeri,

Mahzun Menli hanım kaldı.

¹ Magtymguly. Eserler ýgyndysy I jilt. – A.: Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Milli golýazmalar instituty, 2012. 162-nji sahypa.

² Myradow S. Asyrlaryň jümmüşinde. – A.: Türkmenistan, 1987. 34-nji sahypa.

³ Magtymguly. Eserler ýgyndysy I jilt. – A.: Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Milli golýazmalar instituty, 2012. 152-nji sahypa.

Magtymguly, gara yüzüň,

Mahtumkulu, kara yüzün,

Diňlemezler zaryn sözüň,

Dinlemezler zârın sözün,

Zübeydam, yaşlasaň gözüň,

Zübeyde'm, yaş olsa gözün,

Harytsyz dükanym galdy.

Malsız, boş dükkânım kaldı.

şeklindeki satırlar da ortaya koyar. Bu yukarıdaki satırlardan da anlaşıldığı gibi, karakter seviyesine yükseltile "sevda"¹, "pazar", "satmak", "mal", "dükkân" gibi ekonomik kavramlar "pazar" felsefesine dayanan şiirsel bir anlatımdır. İşte, bu şiirsel anlatımlar gibi Mahtumkulu Firaki'nin "Gülgüzar oynaşır" adlı şiirindeki "revaç" kelimesi de "pazar" felsefesinin anlamını daha da zenginleştiren, onu karakter düzeyine yükselten sanatsal bir araçtır. Çünkü "revaç" kelimesinin ulusal klasik edebiyatta "bulunur mal", "aranan pazar" anlamlarını veren kelime olmadığını Aşırpur Meredov ile Sapar Ahallı'nın 1988 yılında ortaklaşa yayınladığı "Türkmen klasik edebiyatı sözlüğü"² adlı, Soltanşa Ataniyazov'un 2004 yılında yayınladığı "Türkmen dilinin etimolojik sözlüğü"³ adlı kitaplarına baktığımızda daha yakından görebilirsiniz. Mahtumkulu Firaki'nin eserlerinde Türkmen gelin, kızlarının olağanüstü karakterleri, sempatik nazik görünüşleri şiirsel bir dille çok nefis ifade edildiğinde, mecazî anlamda sanatsal bir araç olarak "aşk pazarı", "aşk sevdası" gibi kelime grupları yaygın şekilde kullanılmaktadır. "Aşk pazarı" kelime grubunun "aşk" tamlayan sözcüğü Aşırpur Meredov'un "Mahtumkulu'nun Açıklayıcı Sözlüğü" adlı kitabına göre "sevgi, şefkat, gönül verme, samimi dostluk, çok sevmek"⁴ kavramı anlamına, Aman Şihnepesov'un "Mahtumkulu'nun âlemi" adlı kitabında belirttiğine göre "pazarı" şeklindeki ana sözcük ise "zaman"⁵ kavramı anlamına geliyor. Bu durumda, Mahtumkulu Firaki'nin "aşk pazarı" şeklindeki sanatsal ifadesi "aşk zamanı", "sevgi zamanı", "gönül verilen an", "çok sevilen an" anlamını vermektedir.

¹ «Sevda» sözü türkmençe «söwda» şeklinde yazılıp, «ticaret» anlamını verir. Mahtumkulu Firaki'nin yukarıda getirilmiş «Gülgüzar oynaşır» adlı şiirinin «Aşk sevdası revaç bulmuş pazarda» diyen satırı da türkmençe «Aşk ticareti revaç bulmuş pazarda» diyen anlamını verir. Bu yüzden de biz bu makalede «sevda» sözünü türkmençe «söwda» sözünün anlamında, yani «ticaret» manasında kullandık.

² Meredov A., Ahally S. Türkmen klassyky edebiyatynyň sözlügi. – A.: Türkmenistan, 1988. 313-nji sahypa.

³ Atanyázow S. Türkmen diliniň sözköki (etimologik) sözlügi, – A.: "Miras" merkezi. 2004. 290-njy sahypa.

⁴ Aşırpur Meredow. Magtymgulynyň düşündiriş sözlügi. III tom. Kabus. 1997. 25-nji sahypa.

⁵ Seret: Şyhnesow, A. Magtymgulynyň âlemi. Monografiya. A.: TDNG. 2014. 147-nji sahypa.

Mahtumkulu Firaki'nin "aşk sevdası" sanatsal ifadesini ise ünlü yazarımız Kılıç Kuluyev kendisinin "Mahtumkulu" adlı romanında büyük düşünürün "Bahtım karadır" şiirinin:

Menli Hanım, aşk sevdasın unuttum,

Acıyan olmadı, bahtım karadır. şeklindeki satırlar temelinde açıklayarak: "Aşk sevdasını unutmak... Sıcak sevginin, sıcak duygunun şifalı ışığından mahrum kalmak..."¹ diyerek çok ilginç bir yorum yapar. Demek ki, Mahtumkulu Firaki'nin "pazar" felsefesi, kadın dünyasını şiirsel bir ifadeyle benzersiz bir şekilde anlatmanın ulusal bir sanatsal aracıdır.

¹ Seret: Kulyýew G. Magtymguly; Roman. Ýaşlar üçin. A.: Magaryf, 1983, 159-njy sahypa.

ULUG TÜRÜK VE DEDE KORKUD: HANLARIN YANINDAKİ EVLİYALAR

Davronbek ORIPOV¹

Uygur yazısındaki “Oğuzname”ye katılımı düşük, salmagi büyük olmasına rağmen Oğuzhan’ı etkileyebilecek önemli imgelerden biri de Ulug Türük’tür. Destanda tanımı şu şekilde verilmiştir:

35.

- IV. ...Кәнә чашкарун калмасун кім
V. бильг болсун кім Оғуз қағаннуң
VI. јаніда ак сакаллуғ муз сачлуғ
VII. узун узлуғ бір карт кіші турур бар әрді,
VIII. укқулуғ түзүн бір әр әрді, түшімәл
IX. әрді. Ануң аті Улуғ Түрүк әрді. Күн²

Anlatım:

XXXV

4. ...Яна назардан четда қолмасинким,
5. Маълум бўлсинким, Ўғуз қоғоннинг
6. Ёнида оқ саллали, оқ сочли,
7. Узун соқолли бир қари киши бўлар эди.
8. У ақлли, олижаноб киши бўлиб, роса чаққон киши

¹ Özbekistan Ulusal Üniversitesi Özbek edebiyatı Bölümü doktora öğrencisi *E-mail: turkona@gmail.com*
tel: 90 988 25 50

²Щербак А.М. Огуз-наме. Мухаббат-наме. Памятники древнеуйгурской и староузбекской письменности. – М.: Изд-во восточной литературы, 1959. – С.56.

эди.

9. Унинг оти Улуғ Турук эди¹.

Aynı yönlerin “Kitabi Dede Korkut”taki ana karakterlerden biri Dede Korkut’a karşılık gelmesi dikkat çekicidir. Dede Korkut aynı zamanda Ulug Türük gibi yaşlı bir ihtiyardır, aynı zamanda bir Bayındır, Solur Kazan gibi Hanların yanında yürür, aziz yani Türklerin büyüğü (Oğuz) olarak görülen bu cinsten nasihat alır.

“Oğuzname”nin Ulug Türük ile ilişkili bir rüya motifi vardır. Ona göre, günlerden birinde, Ulug Türük bir rüyada yaylı bir altın parçası, üç gümüş ok görür. Altın yay kunçikardan kunbotara çekilirken oklar karanlık (kuzey) yönünde uçuyordu. Oğuz, kıyamet günü rüyasını Kağan’a şöyle ifade eder: “Benim hayatım uzun ve senin sağlam bir otoriten var. Mavi Tanrı rüyamda soyundan gelenlerin sonsuz toprakları işgal edeceğini açıkladı”. Bu rüyadan Oğuz Kağan inanılmaz derecede seviliyor ve oğullarını tüm devletini bölüyor.

Bizim gözümüzde, Ulug Türük’ün imgesi, “Kitabi Dede Korkut”un “Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması” hikâyesinin yüksekliğini etkiledi. Hanların Hanı Solur Kazan’ın kötü bir hayali vardır. “Rüyamda kuşum Şahin alındı, mavi şimşegim evime düştü, tim kara bulutlar aniden ördeğin üstüne düştü, kuduz evime çömeldi, kara deve ensamme ile kaplandı, on parmağım kanda durdu”. Ve kız kardeşi Karaguna’nın bu hayali: **“Qara bulut dediğñ səniñ dövlətiñdir. Qar ilə yağmur dediğñ ləşkeriñdir. Saç qayğudur. Qan qaradır. Qalanısın yora bilmən, Allah yorsun!” – dedi ².**

(Anlatım: “Kara bulut senin devletin, kar ve yağmur senin ordun. Saç üzgün. Kar siyahtır. Gerisini açıklayamam, Tanrı korusun! – diyor)³.

Dolayısıyla “Oğuzname”de birincil kaynak olarak gördüğümüz Ulug Türük’ün imgesinin yanı sıra “Kitabi Dede Korkut” rüya motifinin de Solur Kazan ve Karaguna’nın imgeleri üzerinde böyle bir etkisi olmuş olabilir. Büyük Ulug Türük gördüğü rüyayı Mavi Tanrının lütfu olarak görürken, Kara Kazan gördüğü rüyanın Tanrı tarafından yorumlandığına, yani tam anlamının yalnızca Tanrı’ya açıklandığına karar verir.

¹ Ўғузнома. (Нашрга тайёрловчи Б.Исабек) Тошкент: Ўзбекистон, 2007. Б.19.

² Kitabi-Dədə Qorqud.Əsil mətn. Bakı: 2004, B.40.

³ Kitobi Dada Qo’rqut dostoni. (TarjimonB.M. Sharif). Bakı: 2022, B.36.

“Oğuzname”lerden biri olan “Şecere-yi Terâkkime” bazı kaynaklarda Erqilkhoja adında bir bakan olan Arqilkhoja’dan bahseder. Oğuzhan’ın bakanı ve Oğuzhan’ın tahta çıkmasından ölümüne kadar bakan, yaşlı, zeki, bilge, eğitilmiş ve aynı zamanda Oğuzhan’ın en büyük oğlu Kunkhan’ın uzun ömür boyu bakanı olarak tanımlanıyor.

“Oğuzname” ve “Şəcərəi tarokima” üzerine araştırmalar yapan Marguba Abdullayeva, Arqilkhoja’yı Ulug Türük ile de karşılaştırıyor: “Eserin “Oğuzname”sinde anlatılan Oğuz Kağan’ın yanından geçen yaşlı bir adam, Ulug Türük’ü hatırlıyor. Ulug Türük bilge, saygın bir adamdı. Oğuz Kağan onun tavsiyesini dinler ve ona uyardı.

Kunkhan ayrıca kardeşleriyle uyum içinde yaşayan ve tahtı yöneten Arqilhaja’nın öğütlerini de takip etti”.

Ve yukarıdaki analiz, görece eski destan “Oğuzname”nin, içindeki öncü figürler olan “Kitabi Dede Korkut”u yeterince etkilemiş olabileceği, Oğuzhan, Ay Kağan, mavi yeleli kurt, Ulug Türük gibi önde gelen figürlerin Türk-Oğuz destanın 13. boyuna çekilmiş olabileceği sonucuna varmamızı sağlıyor.

Edebiyat

1. Kitabi-Dədə Qorqud.Əsil mətn. Bakı: 2004, B.40.
2. Kitobi Dada Qo‘rqut dostoni. (TarjimonB.M. Sharif). Bakı: 2022, B.36.
3. Ўғузнома. (Нашрга тайёрловчи Б.Исабек) Тошкент: Ўзбекистон, 2007. Б.19.
4. Щербак А.М. Огуз-наме. Мухаббат-наме. Памятники древнеуйгурской и староузбекской письменности. – М.: Изд-во восточной литературы, 1959. – С.56.

EDEBÎ YAZILAR

BİR ŞEHİRDE YALNIZLIK

Yetmiyormuş gibi acısı gidişin
Niçin yağdı yağmur, bu sapsarı yağmur
Onca gün üstüme titreyen sevişin
Gülünü durmadan sulayan bu yağmur

Nedendir kaçıyor güneş yavaş yavaş
Bilemem nedendir saklıyor yüzünü
Tat diyor sanki tat, hasretin yükünü
Öyle kolay değil karanlıkla savaş

İlhami KOÇ

LİMANDA

Kaybolduğum grilerin içinden sıyrılmak
vakti

Her anın mutluluğu gözümü kamaştırmalı

Her gece yalın bir bendim karşılar beni

Sabahın kasvetiyle gülmek ise ecrim

Gün batıma yaklaştı garbın afakında
doğmaya

Biz daha da doğudayız ya ondan erken
ölürüz

Bir bir çıkar uykularından serseri geçmişin
yaraları

İşte kasvet başlar bu noktada bir bir
satırlarda

Ah bu satırlarımda birbirinin tezadı olan
kelimeler

Tıpkı ben gibisiniz her biriniz farklı ama
yerli yerinde

Ben çok kırılmış bir adamım... Gerçi bir de
karşıma sormalı

En iyisi biz direkt tarafsız gecelere
soralım...

Soğuk çökmeye başladı işte bu şehre sessiz

Tek sesi gelen ölüm habercisi baykuş
başladı ötmeye

Bir gece yarısı... Bir ben... Bir de içimde
yarım sen

Üçümüz birlikte bu bünyeye çok ağıız bir
bilsen...

Demir almak vakti gelmiş üstadım haklısın

Meçhul bir yolculuk mu yoksa rotası belli
mi

Ben cahil kaldım sen olduğun için yanımda

Ne doğru ne yanlış göreceğiz başka bir
limanda...

Osman Safa AZGIN

VASIYET YERİNE

Kavgam içimde girdap, sonsuz bir kara delik...

Öfke ile kalkanlar zararla oturmuş

Kalkmak mümkün olsun tek, zararı baş üstüne

Yaban parsılar içimde zincir kırıp kudurmuş

Babası belli değil deli kasırgaların

Ruhumda bu öfkeyi kısır bir kalp doğurmuş

İhtiyaç duyduğun an varlığına delice

Hayatta en sevdiğin canevinden vururmuş

Aslımız çamurdandır, akıbetimiz meçhul

Kader bizi zamanda balçık ile yoğurmuş

Feleğin zembereği: Çıkılmaz bir anafor!

Meçhul eller ezelde zamanı yanlış kurmuş

Yutmaya çalıştığın çelik dişli leblebi

Genzini, gırtlakını parçalayıp dururmuş

Âdem'in çocukları imtihan edildikçe

Şeref zillete düşer, gönüllerse soğurmuş

Hayat denilen bu mu? Öteleri görünce

Bedenler etli mahbes, ruh azade sungurmuş

Bir miras gibi kalsın nesillere şu sözüm:

“Haysiyet yitirmekten can vermek bir uğurmuş!”

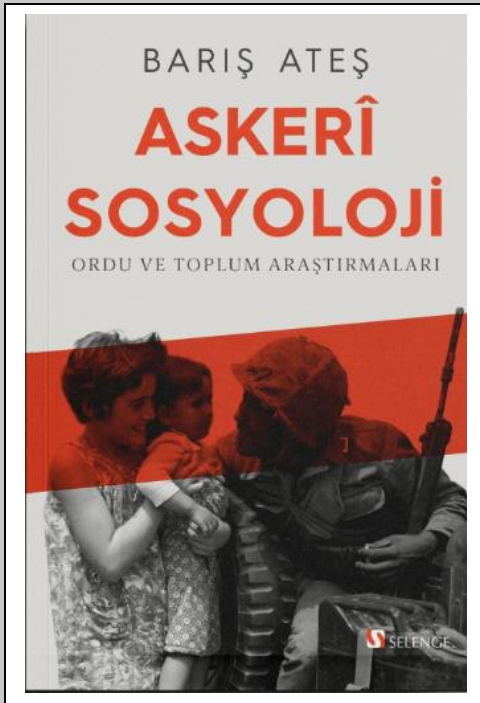
Fatih KESKİN

KİTAP TANITIMI

ASKERÎ SOSYOLOJİ: ORDU VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI Sencer TÜRK¹

Bariş Ateş, Askerî Sosyoloji: Ordu ve Toplum Araştırmaları, İstanbul, Selenge Yayınları, 2022, 192 sayfa, ISBN: 978-625-7459-94-5.

Türkiye’de yeni bir disiplin alanı olan askerî sosyoloji; Türkiye’nin ordu ve ordu-toplum ilişkisinin karmaşık ve özgün olmasına rağmen ve ordunun siyasal ve toplumsal alandaki yerinin her ülkede farklılık gösteren özelliklerinin olmasının tarihsel arka planı ve zorunluluklarına dikkat edilmemesi nedeniyle oldukça geri planda kalmıştır. Bu nedenle askerî sosyoloji alanındaki akademik yetersizliği gidermek, sağlıklı bir sivil-asker ilişkisi kurmak ve orduyu tanımak için “Askerî Sosyoloji” kitabı bu konuda yardımcı olacaktır. Kitap; ön söz, giriş ve askerî sosyolojiyi anlatmak adına ayrılan beş bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde ordunun çıkış tarihine ve askerî sosyolojinin geri planda kalma nedenlerine ilişkin yüzeysel bir anlatım yapılmaktadır. Giriş bölümünün anlatmak istediği meseleye bakılacak olunursa; “*Askerî sosyoloji kısaca, sosyolojik yöntemin orduyu, askerleri ve bunların toplumla ilişkisini analiz etmek için kullanılmasıdır*” (Ateş 2022: 9-10). Bu tanıma dahil olan ordu, asker ve sosyoloji bileşenlerini anlamak, askerî sosyolojiyi anlamak için de ordu ve askeri tanımak gerek. Temelinde bir insan topluluğu olan ordunun içerisindeki katı kuralların, hiyerarşinin ve mesleğin icrâsının doğurduğu tabii sonuçları incelemek ve bu sonuçların ordunun yapı taşı olan askerin sivil hayatına olan etkisini araştırmak için askerî sosyolojiye ihtiyaç vardır. Askerî sosyolojinin faydasının anlaşılması,

¹ Lisans Öğrencisi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tarih Bölümü, Ankara, turk.sencer@hbv.edu.tr.

sivillerin buna ilgisizliği, askerlik mesleğine olan bilgisizlik ve emekli askerlerin bu bilgisizliği önlemek amacıyla bilgilerini akademik disiplinle desteklememeleri, devletin yeterli bir çalışma yapmaması gibi nedenler bu disiplinin geri planda kalmasına ve buna bağlı olarak “*sivil-asker arasında bir köprü*” (Ateş 2022: 6) kurulamamasına neden olmaktadır. Yazar giriş bölümünde, ordu yapısını ve asker psikolojisini kısaca anlatarak askerî sosyolojinin gerekliliğine vurgulamalar yapmıştır.

Birinci bölümde “Kuruluş ve Gelişim” başlığı altında, askerî sosyolojinin doğduğu 2. Dünya Savaşı döneminden ve bu dönemde askerlerle yapılan anket çalışmalarından söz edilmektedir. Birinci bölüme bağlı giriş bölümü haricinde beş alt başlık bulunmaktadır. Bu alt başlıklar; askerî sosyolojinin gereklilik durumlarına, diğer disiplinlerle olan ilişkilerine, araştırma yöntemlerine, gelişimine ve Türkiye’deki konumuna ilişkin bilgiler vermektedir. Askerî sosyolojinin çıkış merkezi olan ABD’deki araştırmalar genişleyerek Avrupa’ya yayılmıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşından sonra Almanya’da ilgi gören askerî sosyoloji, er-erbaş odağından çıkıp subay grubuna da yönelmiştir. Subayların eğitimine, kariyer planlamasına ve subayların siyasî iradeyle olan güç mücadelesine askerî sosyoloji perspektifinden çözümler üretilmeye çalışılarak yetkin subaylar yetiştirilip bu subayların toplumdaki kopması engellenmeye çalışılmıştır. “Askerî Sosyolojinin Gelişimi” (Ateş 2022: 33) alt başlığının ilerleyen bölümlerinde ABD ve Almanya haricinde Fransa, İtalya, İsrail, Hindistan, Rusya ve Türkiye’deki askerî sosyoloji çalışmalarına yer verilmiştir.

“Kurum Olarak Ordu ve Meslek Olarak Askerlik” Ana başlığındaki ikinci bölüm, giriş bölümü haricinde on alt başlığı içinde barındırmaktadır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere bu bölümde; askerî sosyolojinin inceleme alanı olan ordu kurumuna, ordu modellerine ve askerlik mesleğine dair incelemeler ve bilgilendirmeler yapılmıştır. İlk kurulan orduların zamanla değişip modernleşmesi ve savaşların karmaşıklaşması sonucu oluşan yeni birimler ile ordu-toplum ilişkileri gelişmiştir. Askerlik sisteminin genişlemesi sonucunda askerliğe olan bakışlarda da farklılıklar oluşmuştur; vicdani ret, materyalizm, bireyselcilik, hedonizm gibi düşünce biçimleri bu farklılıkları yaratan unsurlara örnek verilebilir. Bölümün ilerleyen safhalarında değişen askerî modellerin yarattığı sorunlardan, askerî lider ve liderlerin kariyer yönetiminden, bu kurumun yenilik ve kültürlerinden ve ordu içerisindeki sistemin orduya bağlı mensuplara olan etkilerinden söz edilmektedir.

Asıl konunun işlendiği, ordu-toplum ve asker-sivil ilişkilerinin ele alındığı “Ordu ve Toplum”

ana başlığındaki üçüncü bölüm, altı alt başlıktan oluşmaktadır. “Ordu ve Toplum İlişkisi” başlığında İngiltere, Hollanda, ABD ve Türkiye gibi ülkelerdeki ordu-toplum ilişkileri ve bu ilişkilerin sürdürülmesi yönündeki çalışmalar ele alınmıştır. Bu çalışmalar, örneğin Türkiye’de emekli askerlerin dayanışması ve sosyalleşmesi gibi amaçlara hizmet etmektedir. Bazı tehdit algısı düşük gelişmiş ülkelerde ise derneklerin yanı sıra askerler sendika üyesi olabilmektedir. Bu tarz bir araya gelinebilen kuruluşlar emeklilerin ve gazilerin toplumdan ayrışmaması için gereklidir. Konunun incelendiği üçüncü bölümde ordu-toplum ilişkisinin yanı sıra bu ilişkilerde başat rol oynayan “militarizm”, “ordudaki sivil kontroller”, “sivil-asker iş birlikleri” gibi unsurlara altı alt başlıkta detaylıca bakılmıştır. “Ordu ve Savaş” başlığındaki dördüncü bölümde ise ordu ve savaş tanımına bakılmış, savaşın askerlere etkisi, savaş sonrası toplumla bütünleşme, savaşın ahlaki temelleri ve savaştaki askerler arasındaki uyum sosyolojik bakışla incelenmiştir.

Beşinci ve son bölümde “Geleceğe Yönelik Beklentiler” başlığı altında askerî sosyolojinin hızla değişen askerî sistemlere ayak uydurarak geliştiğine ve insansız savaşlarda rol alacak yarı robot askerlerin insanlarla ilişkisine dair sorun ve soruların giderilmesi için sosyologların çalıştığı hakkında yorumlar yapılmaktadır. Bu bölümde ayrıca, ülkelerdeki askerî sosyolojinin gelişmesine, geliştirilmesi için yapılabilecek çalışmalara değinilmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye ve diğer ülkelerde henüz yeni sayılabilecek askerî sosyoloji hakkında bilgi ve araştırmalara yer verilen bu kitapta; yalnız askerî sosyolojiye değil, bu disiplinin anlaşılması için gerekli olan kavramlara geniş bir kaynakça ile önemli eserlerle açıklamalar getirilmiştir. Bunun yanı sıra açıklamalarda kullanılan kavramlar ayrı bir bölümde izah edilmektedir. Bu açıklamalara yer verilmesi, açıklamaların olabildiğince anlaşılabilir bir üslupla kaleme alınması; ülkemizde yeterli akademik çalışması olmayan askerî sosyolojinin gelişmesine, anlaşılıp gerekli olduğuna kanaat getirilmesine fayda sağlayacaktır. Kitap, askerî sosyoloji hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlere, bu disiplin hakkında araştırma yapmak isteyenlere yardımcı olacaktır.

Kaynakça

Ateş, Barış (2022). Askerî Sosyoloji: Ordu ve Toplum Araştırmaları, İstanbul: Selenge Yayınları.

TÜRK DÜNYASINDAN HABERLER

HOCA AHMET YESEVÎ'NİN AMERİKA'DA BULUNAN EL YAZMASININ BİR KOPYASI YAYIMLANDI

Millî El Yazmaları ve Nadir Eserler Merkezi uzmanları, büyük düşünür, Hoca Ahmet Yesevî'nin Amerika'da bulunan yazma eserinin bir nüshasını yayınladı.

Özgün bir kitap olan “Risala Mirat el Kulub” Arap alfabesi kullanılarak Türkçe yazılmış bir eserdir. Söz konusu elyazması eser, “Divanı

Hikmet”ten farklı olarak düzyazı şeklinde yayımlanmıştır. Üç bölümden oluşan eserde adalet, dürüstlük, erdem gibi insanî değerlerden bahsedilmektedir. Şu anda uzmanlar, Washington'daki ABD Kongre Kütüphanesi'nde bulunan 18. yüzyıldan kalma kopya ile mevcut özgün eser arasındaki farkları inceliyorlar.

“Kazakistan tarihine ilişkin yazılı mirasın Ulusal El Yazmaları ve Nadir Kitaplar Merkezi'ne toplanması sırasında, miras araştırmanın çeşitli yolları kullanılmaktadır. Bunlardan biri, eski el yazmaları, nadir kitaplar ve haritaların internetteki elektronik versiyonlarının araştırması işidir. Kazakistan tarihi için çok önemli olan bu değerli yazılı verilerin kopyaları yabancı sitelerden tespit edilerek fotokopilerle kopyalanıyor” dedi.

Kitabın ciltlenmesi 3 hafta sürdü. Fotokopi biçimindeki kopyanın sayfaları tek tek blok biçiminde ciltlendi. Kapakta 3 mm karton kâğıt ve açık kahverengi deri kullanılmıştır.

Özgün el yazması Kazakistan Cumhuriyeti Millî Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir.

Kazakistan Cumhuriyeti Kültür ve Enformasyon Bakanlığı Basın Servisi

TÜRK DÜNYASI ORTAK ATASÖZLERİ

Türkiye Türkçesi: Atanın çocuğu olma, ülkenin çocuğu ol.

Başkurt Türkçesi: Atañ ulı ğına bulma, halkındın da ulı bul.

Kırım-Tatar Türkçesi: Tek babañniñ oğlu deĝil, halkıñniñ da oğlu ol.

Kırgız Türkçesi: Ata balası bolbosoñ bolbo, el balası bol.

Özbek Türkçesi: Otañ bolasi bolma, odam bolasi bol.

Türkmen Türkçesi: Atañ nesli bolma, adam nesli bol.

Uygur Türkçesi: Atanniñ balisi bolgiçe elniñ balisi bol.

Kaynakça

Çobanoğlu, Ö. (2004). Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

KİTAP ÖNERİLERİ

